

УДК 81'282(477.87)

Катерина Дудич-Лакатош\*<sup>ID</sup>, Наталія Лібак\*\*<sup>ID</sup>

## ЗАКАРПАТСЬКА ОСВІТА КРИЗЬ ПРИЗМУ ДІАЛЕКТНОЇ АТТИТЮДИ

У 2007–2008 роках було проведено анкетне опитування серед педагогів різних спеціальностей, які працюють у закарпатських школах з угорською мовою навчання. Усього було опитано 150 респондентів про їх ставлення до різних мовних варіантів, зокрема до діалектів. До анкетування було залучено 1490 учнів шкіл з угорською мовою навчання віком від 15 до 17 років.

2018 року було проведено повторне опитування, що допомогло з'ясувати, чи відбулися зміни в мовній аттitudі угорських педагогів Закарпаття. З'ясовано, чи стала їх думка більш рішучою, реалістичною або послідовною після офіційного впровадження принципу додаткового підходу у викладанні рідної мови, чи продовжувався той процес, позитивні зачатки якого спостерігалися під час опитування у 2008 році?

За допомогою редактора Google підготовлено онлайн-версію анкети, розповсюджено серед колег із проханням поширити її ще принаймні 1–2 особам. Соціолінгвістичне анкетне опитування було анонімним, оскільки досліджувалася суб'єктивна думка респондентів, відповідно їхні імена й не фіксувалися. На питання відкритого і закритого типу отримано відповідь від 100 вчителів різних спеціальностей. Відповіді зафіксовано в наявній базі даних SPSS, що одразу дасть змогу побачити зміни. Оприлюднено попередні результати цього опитування. З-поміж відповідей, отриманих на запитання відкритого типу, наведено лише дані 2018 року, порівняно їх із відповідями попереднього опитування. З'ясовано, що за 10 років ставлення закарпатських угорських педагогів до діалектів має позитивну динаміку. Під час заповнення анкети про мововживання та діалекти / говори більшою, порівняно з 2008 роком, стала частка відповідей, що вказують на застосування підходу, проєктованого офіційними навчальними програмами. Попри це у відповідях, що доповнюють позитивні статистичні дані, ще відчутні нотки колишніх підходів: мовну / діалектну свідомість значної частини респондентів не можна назвати чіткою, упевненою. Навіть у відповідях позитивного чи толерантного спрямування натрапляємо на чимало таких стереотипів, для подолання яких потрібно більше часу. Однозначним є висновок, що реформа викладання угорської як рідної мови дала і ще дасть позитивні результати. Для ще більшої результативності угорськомовній освіті на Закарпатті необхідно продовжувати рухатися в цьому напрямку.

**Ключові слова:** Закарпаття; діалект; говірка; аттitudа; освіта.

**Dudics Lakatos Kateryna, Libak Natalia. Transcarpathian education through the prism of dialect attitude.**

Most of the pupils who go to school speak the language version they have learned at home and only during the teaching process acquire the standard version of the spoken language. That is why it is extremely important that any negative, unpleasant experience should not be connected to the primary language version, as the only basis, building on which, mother tongue teaching can be effective.

In our study, based on the data from a repeated questionnaire collection, we would like to illustrate what do the teachers of the Transcarpathian secondary schools with the Hungarian language of instruction think about the non-standard versions and their speakers. In 2008, 150 teachers responded to the questions about a language and dialect attitude, and in 2018, the same questionnaire was completed by 100 colleagues online or on paper basis. In the study, we used the SPSS statistical processing program, so it turns out whether there has been a significant change in the perception of dialects in the last 10 years in the studied community. After all, the teaching of Hungarian as a mother tongue was reformed during this period, and the curriculum also gave priority to the issue of mother tongue' version and communication competence.

\* Катерина Дудич-Лакатош, доктор філософії (мовознавство), доцент кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (Берегове, Україна); e-mail: dudics.katalin@kmf.org.ua.

\*\* Наталія Лібак, магістр філології, старший викладач кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (Берегове, Україна); e-mail: libak.natalia@kmf.org.ua.

Based on the partial results of the repeated study, we can state that in the past 10 years the opinion of Transcarpathian teachers of secondary schools with the Hungarian language of instruction has changed in a positive direction. There was a higher proportion of responses suggesting an additive approach mediated by the formal curriculum than in 2008. Nevertheless, the explanatory answers received in addition to the more positive statistics still show a trace of the previous approach: the linguistic and dialectal consciousness of the majority of the respondents is far from definite and confident. There are a number of stereotypes in seemingly benign but rather forgiving writings that take longer to undress. However, it is clear that the reform of mother tongue education has an impact, even a positive one.

In order to be even more effective, the mother-tongue education in Transcarpathia must follow this way. Therefore, it is important that teachers who teach in both Ukrainian and minority languages show a definite and objective attitude towards their pupils in addition to/despite the changing mother tongue curricula and inconsistent textbooks that do not meet local needs.

**Keywords:** Transcarpathia; dialect; attitude; education.

**Вступ.** Одним із важливих визначальних факторів нашого мововживання є ставлення до мовних варіантів, їхніх окремих елементів та правил. У науці це явище позначають терміном *амтінюда*. «Те, що в житті через певні причини чи безпідставно вважаємо неприємним, потворним, знеціненим чи застарілим, ми уникаємо, а те, що вважаємо гарним, цінним і корисним, – наслідуюмо. Так відбувається і в мові» [Kiss 1997, с. 321].

Мовна аттінюда – це «певна налаштованість, ставлення окремих людей чи груп стосовно мов, мовних варіантів, мовних явищ і елементів, а також конкретного мововживання. Цей термін також уживається на позначення оцінних суджень, що сформувалися в людині про мовні явища» [Kiss 1995, с. 135]. Ставлення до мови – це ставлення окремої людини чи спільноти до мов та мовних варіантів, на які впливають пов'язані з ними знання [Kiss 1998, с. 315–317]. Пігання мовних варіантів / мовних різновидів має посісти пріоритетну роль у процесі викладання рідної мови в усіх державах. Теоретичні та емпіричні дослідження доводять, що більшість носіїв рідної мови спілкуються якимось із регіональних її варіантів (навіть якщо вони цього не усвідомлюють), а в школі вивчають норми усної та писемної літературної мови. Попри це у викладанні угорської мови як рідної навіть сьогодні ні в Угорщині, ні в середовищі угорських нацменшин не спостерігаємо єдиного погляду на діалекти / мовні варіанти. З'ясувалося й те, що при шкільному оцінюванні в дискримінаційному становищі опиняються ті, хто на уроках не користується нормами літературної мови [Jánk 2019, с. 31–46]. Така ситуація спостерігається і на Закарпатті. Протягом довгих десятиліть молодь у закарпатських школах з угорською мовою навчання (та й у вищій освіті) вивчала рідну мову так, що ні в навчальних планах, ні в підручниках нічого не згадувалося про те, що внаслідок різних суспільних обставин природним є дещо інше використання угорської мови, ніж серед угорців в Угорщині, Трансільванії (Румунія) чи Фельвдейку (Словаччина). Метою були тільки стандарти угорської літературної мови: про діалекти, чужомовні слова, двомовність тощо освітні матеріали, а часто й самі педагоги згадують тільки для ознайомлення.

**Огляд літератури.** На Закарпатті величезним кроком уперед стала реформа викладання угорської як рідної мови (2005 р.), яка передбачила укладання змісту навчального матеріалу для 5–12-х класів з угорською мовою навчання із застосуванням додаткових підходів. У передмові до навчальної програми автори серед її цілей указали досягнення відповідного рівня комунікаційних компетенцій [Kótyuk és mtsai 2005, с. 5]. І при вивченні граматики (5–9-ті класи), й у старших класах укладачі окреме місце приділили

характеристикам закарпатських угорських говорів [Tóth 2010; Tóth 2015; Tóth 2016; Tóth 2019; Gazdag 2017; Gazdag 2018; Gazdag 2019a; Gazdag 2019b], звернувши на них увагу і педагогів, і учнів. Нові підручники повною мірою відповідали програмі [Beregszászi 2014a; Beregszászi 2014b, с. 31–46].

Після того, як 2010 року освіти система в Україні пережила чергові нововведення (зокрема, повернуто 11-річне навчання), були розроблені нові навчальні програми та підручники. Хоч теоретично ці розробки дотримувалися адитивного підходу, але на практиці поступово спрямовували лінію викладання угорської як рідної мови на Закарпатті в інше річище [Beregszászi 2016, с. 209–218; Beregszászi & Dudics Lakatos 2019, с. 150–164]. Залишивши поза увагою позитивні напрацювання та результати за останні 15 років (а з урахуванням досліджень та публікацій, що з'явилися ще до офіційних навчальних програм – навіть за 20 років), станом на 2018 рік ці освітні матеріали знову засвідчили недостатню увагу до мовних варіантів та послідовну стигматизацію [Beregszászi & Dudics Lakatos 2019, с. 150–164]. Має вагоме значення те, яку думку висловлює вчитель, адже він є прикладом для своїх вихованців, а своїми висловлюваннями, зауваженнями, заявами про мововживання формує мовну свідомість молоді, їх набір цінностей у цій сфері [Lakatos 2007, с. 156; Lakatos 2009, с. 423–430; Danczi 2011; Parapatics 2016, с. 509–517; Beregszászi 2012, Dudics 2014, с. 69–75]. І тільки від педагога залежить, як він використовує і чи використовує підручники, допоміжні матеріали, наскільки стежить за результатами новітніх досліджень у галузі закарпатського мовознавства та педагогіки і якою мірою впливають на нього фактори, що формують його фахову підготовленість та думку про мововживання. І тут ми маємо на увазі не лише вчителів угорської мови та літератури, а й учителів-початківців, оскільки «справа рідної мови» є особистою для всіх закарпатців [Lakatos 2007, с. 156–163; Lakatos 2009, с. 423–430; Kontra 2019]. Зауважимо, що не всі висловлюються про мовлення своє чи інших осіб, керуючись науково доведеними твердженнями, тому не просто позбутися тих упереджень і стереотипів, що за довгий час утвердилися серед більшості носіїв угорської мови на Закарпатті.

**Передумови, обставини проведення дослідження, методика.** У 2007–2008 рр. ми провели анкетування серед педагогів різних спеціальностей, які працюють у закарпатських школах з угорською мовою навчання. 150 респондентів відповідали про їх ставлення до різних мовних варіантів, зокрема до діалектів [Lakatos 2010]. Анкету складено з урахуванням іншої, що тоді ж використовували для опитування 15–17-річних учнів угорських шкіл [Lakatos 2010]. Більшість учителів узяла участь в опитуванні під час курсів підвищення кваліфікації в рамках Лігньої педагогічної академії ім. Кельчеї, яку регулярно проводять у Берегові. Інших учасників ми попросили відповісти на питання особисто або через спільних знайомих. Отримані результати ретельно проаналізувала в дисертаційному дослідженні К. Лакатош [Lakatos 2010], а також їх оприлюднено в окремих статтях [Lakatos 2007, с. 156–163; Lakatos 2009, с. 423–430; Lakatos 2014, с. 69–75; Dudics Lakatos 2017, с. 47–57]. З відповідей респондентів з'ясується, що вони як на робочому місці, так і поза ним зазвичай послуговуються угорською літературною мовою. Опитування засвідчило, що педагоги відчувають різницю між закарпатським і власне угорським мовними варіантами: насамперед убачають відмінність у специфіці міжмовних контактів та більшому використанні діалектних явищ у мовленні. Попри це вони рішуче вважають кращим мовлення саме своєї території. Більшість респондентів діалект

уважають передусім вираженням традиції, ідентичності. Хоч вони визнають, що використовують діалект у своєму середовищі, виражаючи певну дистанційовальну аттїюду. Очевидно, причиною є упереджена думка про діалекти та їх носіїв. Хоч респонденти відкрито відмежовуються від негативних стереотипів про носіїв діалектів, однак не можуть повністю уникнути їхніх впливів. Уселяє надію те, що попри дотримання дистанції цей варіант у їхньому середовищі має прихований престиж: вони вважають важливим його збереження та шкодуватимуть у разі його втрати. У багатьох відповідях відчувався вплив додаткового підходу: звертати увагу учнів на «нестандартні» мовні явища толерантно, із застосуванням функціонально роздільної аттїюди [Kiss 1998, с. 315–317]. Прикметно, що таким підходом послуговувалися передусім ті педагоги, які брали участь у курсах підвищення кваліфікації угорських філологів і отримали ґрунтовний мовознавчий коментар на ці питання. Серед педагогів іншого фаху цю тенденцію спостережено меншою мірою:

Відповіді угорських учителів-філологів: *«У публічному мовленні старайтеся використовувати літературні форми, однак ужитий вами діалектизм не є помилковим словом чи таким, якого треба соромитися», «Діалекти і говори є цінним скарбом, їх не можна засуджувати чи соромитися, але треба знати й літературну мову. Вдома спокійно можна спілкуватися діалектом, але в публічному житті доцільно говорити літературною мовою».*

Відповіді педагогів іншого фаху: *«... через це правильна угорська мова засмічується, не буде “чиста”», «не буде гарна, культурна», «ці вирази ріжуть мені вуха», «зразу видно, звідки він прийшов», «я вважаю правильним, коли у школі говорять гарною угорською мовою», «давайте будемо говорити гарно, чистою угорською мовою».*

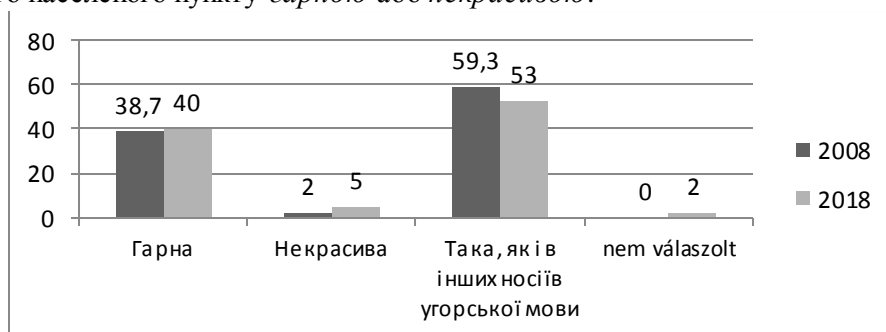
За 10 років регулярно стала практична популяризація зміни офіційного підходу: курси підвищення кваліфікації, популяризаційні лекції, публікації результатів досліджень, з якими можуть ознайомитися не тільки педагоги. Важливу роль відіграє підготовка майбутніх учителів, оскільки багато опитувань засвідчують, що ті студенти, які вивчали соціолінгвістику та діалектологію, набагато раціональніше висловлюються про мови, мовні варіанти [T. Károlyi 2002, с. 135–144]. *«Важливо розказати (вчителю) про вимоги літературної мови, але не можна засуджувати використання діалектів. Нема поганого мововживання, його просто треба пристосувати до обставин».* Це думка студентки четвертого курсу Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ. Така оцінка мовних варіантів, що не належать до літературної мови, є дуже обнадійливою, тому більш реальним видається й ефективне викладання літературної мови. Відрадно, що, починаючи з 2016/2017-го навчального року, у Закарпатському угорському інституті ім. Ф. Ракоці ІІ студенти філологічних та інших спеціальностей отримали можливість обрати дисципліну «Основи угорського правопису та стилістики», на заняттях із якої студентам прищеплюють таке ставлення до різних аспектів мови, яке під час подальшої педагогічної кар'єри стане в пригоді не тільки їм, але й учням. Друга частина дисципліни присвячена основам функціональної стилістики, у ході вивчення якої розглядаються й питання соціолінгвістики та соціодіалектології.

У січні 2018 року було вирішено провести повторне опитування, метою якого було з'ясувати, чи відбулися зміни в мовній аттїюді угорських педагогів Закарпаття. Чи стала їх думка більш рішучою, реалістичною або послідовною після офіційного впровадження принципу додаткового підходу у викладанні

рідної мови? Чи продовжувався той процес, позитивні зачатки якого спостерігалися під час опитування у 2008 році?

Зважаючи на поширення Інтернету, соціальних мереж та різноманітних гаджетів, з допомогою редактора Google ми підготували онлайн-версію анкети. Цю анкету розповсюдили серед колег із проханням поширити її ще принаймні 1–2 особам. Декілька респондентів заповнили її в роздрукованій формі. Усього на питання відкритого і закритого типу відповіли 100 вчителів різних спеціальностей. Відповіді зафіксували в наявній базі даних SPSS, що одразу дасть змогу побачити можливі зміни. У цій статті оприлюднимо деякі попередні результати опитування. З-поміж відповідей, отриманих на питання відкритого типу, наведемо лише дані 2018 року, порівнявши їх із відповідями попереднього опитування, які були вже докладно проаналізовані в публікаціях К. Лакатош [Lakatos 2009; Lakatos 2010].

**Результати.** Результати попереднього опитування засвідчили, що закарпатські угорські педагоги позитивно ставляться до мовного варіанту, який використовується за місцем їхнього проживання, хоч більшість не назвала його кращим, ніж говори інших угорських поселень. З наведеної нижче діаграми (діаграма 1) добре видно, що у 2018 році респонденти замість більш нейтральної аттїтуди «Така, як і в інших носіїв угорської мови» частіше називали говірку свого населеного пункту *гарною* або *некрасивою*.



$\chi^2=5,138$ ,  $df=3$ ,  $p=0,162$

*Діаграма 1. Відповіді на запитання «Угорська говірка / мовний варіант Вашого населеного пункту гарна, некрасива чи така, як і в інших носіїв угорської мови?» (%)*  
N=250

Якщо прочитати пояснення до наданих відповідей, стає зрозуміло, чому вчителі-респонденти, опитані у 2018 році, вважають говірку гарною чи негарною.

Гарна, бо: «Оскільки я вивчила мову саме тут, природно, що саме ця говірка є для мене красивою», «На мою думку, гарна тому, що в нашому селі не говорять говіркою», «Переважає місцеве угорське населення говорить чистою і правильною мовою», «Для нашої говірки не притаманні діалектизми», «Раніше використовували цікаві діалектизми, наприклад *szír, kík* (літературний варіант – *szér, kék*), але зараз таке зустрічаємо рідко, хіба серед старшого покоління».

Некрасива, бо: «Дуже багато людей, які говорять з помилками», «Відчувається сильний слов'янський акцент, використовуються буквально перекладені слова і вирази», «Переважає українське населення», «Має сильний відтінок діалекту».

З діаграми № 1 видно, що найбільше маємо таких респондентів, які не називають говірку свого населеного пункту ні некрасивою, ні гарною. Нижче наводимо кілька пояснень такої відповіді.

Така, як і в інших носіїв угорської мови, бо: *«Ще чиста угорська, не дуже змішалася з українською», «Я би сказала, що залежить від людини: якщо вона освічена, начитана, то говорить відбірною мовою, а простіший громадянин користується звичною розмовною мовою», «У нашому населеному пункті люди користуються угорською мовою, а не діалектами», «Залежить від соціального становища родин, хто як правильно і чисто говорить угорською – так само, як і в інших населених пунктах».*

Порівнявши цифри в діаграмі та отримані пояснення, можемо зробити висновок, що педагоги-респонденти намагалися беземоційно оцінити мововживання у своїх населених пунктах: вони не хочуть називати його ні гарним, ні негарним порівняно з іншими. Однак своїх упереджень стосовно таких мовних варіантів, які відрізняються від літературної розмовної мови та містять явища мовних контактів, їм позбутися не вдалося. Хоч такі спроби спостерігаються. Наприклад, один із респондентів зазначив: *«Не можу назвати гарною, бо в нас багато діалектизмів, але й некрасивою також, бо кожна говірка по-своєму красива. Проте в останні десятиліття зі зростанням частки осіб із вищою освітою зростає і кількість тих, хто говорить гарно».*

Оскільки гарне мовлення більшість респондентів ідентифікує з нормами угорської літературної мови, а про угорське мовлення власного населеного пункту не дає однозначних оцінок, припускаємо, що мовна і мовленнєва / діалектна аттітуда опитаної групи і надалі залишається непевною.

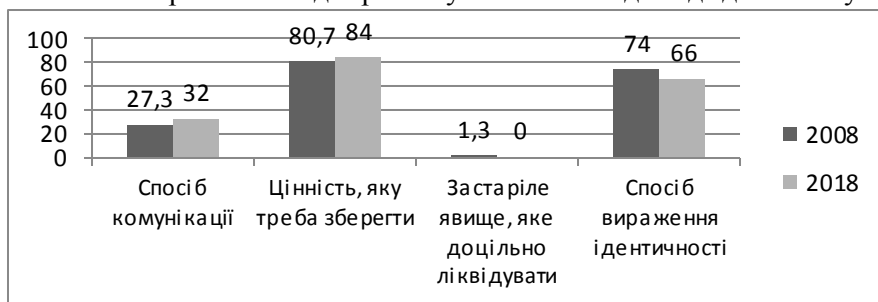
Коли ми запитали, що називаємо говіркою / діалектом, то отримали відповіді, подібні до тих, що й 10 років тому (у 2008 відповіді 75,3 % опитаних, а у 2018 році – 85 %,  $\chi^2=3,403$ ,  $df=1$ ,  $p=0,065$ ): були ті, які наголосили на її територіальному або невнормованому характері, а більшість назвали це традицією. Кілька респондентів дали негативну дефініцію цього поняття:

- *«Це мововживання, що на фонетичному, морфемному та іноді синтаксичному рівні відрізняється від літературної мови і є притаманним для певної обмеженої території», «Діалект – це такий мовний варіант, який пов'язаний з обмеженою географічною територією і на фонетичному, морфемному та лексичному рівні відрізняється від літературної мови».*

- *«Традиційна, давня говірка певних регіонів, що передається від нащадків до нащадків», «Передача традицій».*

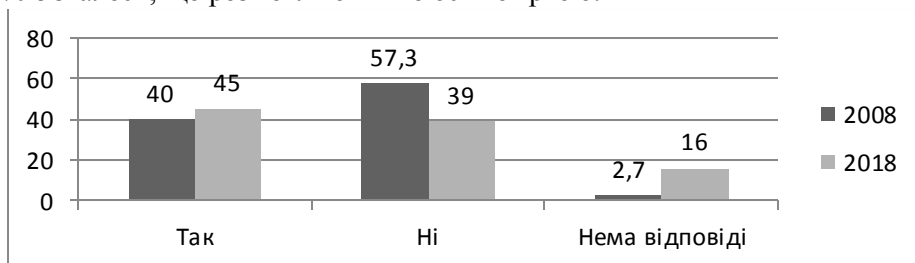
- *«Стиль мовлення, притаманний для певної території і децю відмінний від літературної угорської мови. Часто є ознакою територіальної належності. За використовуваним діалектом можемо визначити місце проживання особи», «Говірки / діалекти чи мовні варіанти походять із одної мови, але в ході розвитку виникають певні відмінності від мови, з якої вони походять», «Мова населення певного ізольованого регіону», «характерна мова окремих груп», «окремі села, вводячи власні слова, відрізняються від інших сіл. Це не є некрасиво, але одразу впізнаємо, що це діалект, бо він відрізняється від літературної угорської», «Дивна вимова слів, притаманна для певних етнічних груп», «Коли певне слово чи вираз вимовляють по-різному, використовуючи не ті літери».*

Педагогам також було поставлено запитання, що для них означає діалектне мовлення. З-поміж чотирьох запропонованих відповідей можна було вибрати кілька варіантів. На діаграмі 2 узагальнено відповіді двох опитувань:



Діаграма 2. Відповіді на запитання «Що для Вас означає діалектне мовлення?» (%)  
N=250

Помітно, що зростає кількість тих, які вказують на комунікативну функцію діалектів, і зовсім немає таких, які вважають, що їх доцільно ліквідувати. Ці зміни в пропорціях помітні й у відповіді на інше запитання: більша, ніж 10 років тому, частка педагогів відповіла, що розмовляють говіркою. Проте навіть менше 50 % зізналося, що розмовляють якоюсь говіркою.

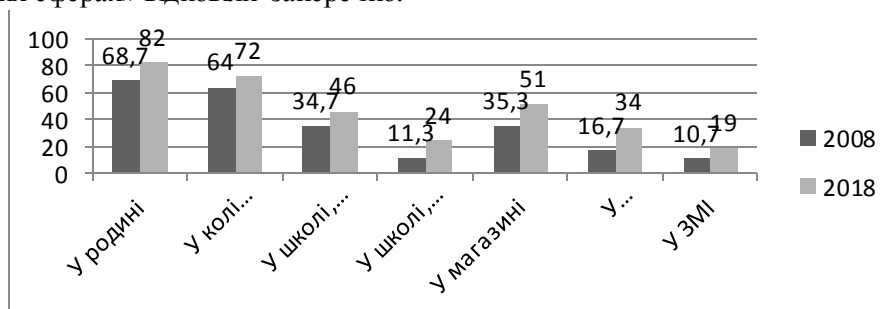


$\chi^2=17,724$ ,  $df=2$ ,  $p<0,000$

Діаграма 3. Відповіді на запитання «Ви розмовляєте говіркою?» (%)  
N=250

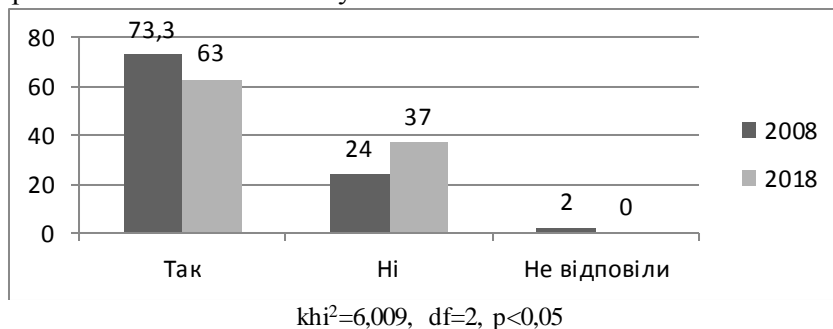
Про невпевненість у відповідях на запитання «Ви розмовляєте говіркою?» свідчить те, що 16 % респондентів на нього не відповіли (у попередньому опитуванні таких було лише 2,7 %).

Попри невпевненість значно більшою стала частка тих респондентів, які на запитання «Використання говірок / діалектів не є неприємним (не заважає) у таких сферах» відповіли заперечно.



Діаграма 4. Відповіді на запитання «Використання говірок / діалектів не є неприємним (не заважає) у таких сферах» (%)  
N=250

Розподіл відповідей з отриманими 10 років тому засвідчує значні позитивні зміни: педагоги стали толерантнішими до носіїв нестандартизованих мовних варіантів. Діаграма № 5 засвідчує, що зменшилася і кількість педагогів, які виправляють мовлення своїх учнів.



Діаграма 5. Відповіді на запитання «Чи трапляється, що Ви виправляєте учнів через використання ними діалектизмів?» (%)  
N=250

Також ми попросили респондентів коротко розповісти про обставини, коли вони виправляють мовлення своїх учнів. Серед пояснень було більше таких (порівняно з попереднім опитуванням) випадків, коли педагог без упереджень просто вказував учням на факт наявності відмінностей між двома нормами (літературна мова та діалекти) та звертав їхню увагу на розподіл функцій: «Зазвичай я покликаюся на загальноприйняті в літературній мові норми, коли іноді чую зуст окремих учнів вживання діалектизмів. Звісно я наголошувала, що ті форми, якими вони користуються, не є неправильними, просто вони відрізняються від літературних норм», «На уроці учень, відповідаючи, використовував діалектизми. Я розповіла, що вживати діалектизми теж правильно, але нам необхідно засвоїти, де і в якому оточенні доцільно користуватися літературною мовою».

Трапляються і такі відповіді, що базуються на негативних стереотипах і містять професійно необґрунтовану мотивацію: «Мета виправлення, щоби на уроці діти розмовляли гарною, чіткою угорською мовою», «Я мотивувала тим, що дитині треба навчитися правильно користуватися угорською мовою і говорити гарною літературною мовою», «Обов'язком вчителя є навчати гарній угорській мові!», «Треба вміти застосовувати і правильно використовувати нашу рідну мову в школі, буває, що я звертаю увагу на те, що в словниках такої форми слова нема».

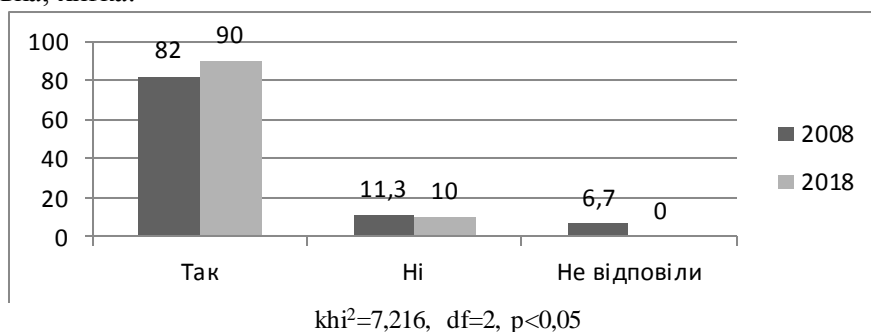
Порівняння визначень терміна «діалект» з наведеними уривками з відповідей респондентів свідчить про суттєві відмінності, оскільки ніхто з них не писав, що говірки/діалекти – це «негарна мова» або «неправильна мова».

Була і така відповідь, яка позитивна за суттю, але все ж містить певний стереотип: діалектом говорять старші люди: «Треба навчити дітей, щоб вони користувалися літературним варіантом. При цьому їм зовсім не можна забороняти користуватися діалектом. Наприклад, вдома діти можуть спокійно говорити діалектом з бабусею».

В опитуванні 2018 року було більше, ніж у 2008 році, таких, які би шкодували за втратою діалектів / говорів. Проте, проаналізувавши відповіді, можемо стверджувати те саме, що і в попередньому випадку: для закарпатських



угорських педагогів у 2018 році характерна позитивна аттітуда, але нестабільна, непевна, хитка.



Діаграма 6. Відповіді на запитання «Чи шкодували б Ви за втратою говорів / діалектів?» (%)  
N=250

Серед тих, хто шкодував би за втратою діалектів, більше таких, які наголошували на їх функції як цінної спадщини або як засобу збереження ідентичності. Це корелюється з даними діаграми 2.

Шкодувала б, тому що: «Це спадок наших предків», «це традиція, яку треба оберігати», «діалекти – це мовні перлини, наша спадщина і скарб. Не можна дозволити їм зникнути. Завдяки їм ми стали тими, ким є», «це живі мовні музеї, такі скарби, як і артефакти», «Збережімо їх такими, якими вони є», «діалекти гарні, але не у всіх випадках. На мою думку, говірка певного краю, села чи міста є частинкою людей, що там живуть, є тим, що єднає цих людей», «Я вважаю діалекти дуже цінними, насамперед як спосіб вираження думок певної спільноти, спосіб пізнання засобів мови та спосіб збереження ідентичності», «З діалектами пов'язане багато що. Якщо хтось вживає діалектизми, цим він показує свою належність до певної території, любов до традицій».

Не шкодувала б, тому що: «Не стосується мого оточення», «Справжньою є єдина мова», «Мені не дуже подобаються діалекти, бо так, на мою думку, наступні покоління вчать неправильно говорити по-угорськи».

**Висновки.** Результати повторного опитування дають підстави стверджувати, що за останні 10 років думка закарпатських угорських педагогів про діалекти змінилася в позитивний бік. Порівняно з 2008 роком, анкетування-2018 засвідчило більшу частку позитивних відповідей про мововживання та говори, що підтверджує доцільність запропонованих офіційними навчальними програмами підходів. Попри це у відповідях, які доповнюють позитивні статистичні дані, ще відчутні нотки колишніх підходів: мовну / діалектну свідомість значної частини респондентів не можна назвати чіткою, упевненою. Навіть у відповідях позитивного чи толерантного спрямування трапляється чимало таких стереотипів, для подолання яких потрібно більше часу. Однозначним є висновок, що реформа викладання угорської як рідної мови дала і ще дасть позитивні результати. Для більшої результативності угорськомовної освіти на Закарпатті необхідно продовжувати рухатися в цьому напрямку. Важливо, що педагоги, які викладають як українською, так і іншими мовами, поруч із навчальними програмами, які весь час змінюються, та підручниками, які не завжди враховують місцеві потреби (або всупереч їм), мають засвідчувати більш чітку та об'єктивну аттітуду в спілкуванні з учнями.

**ЛІТЕРАТУРА**

- Beregszászi, A. (2012). *A lehetetlent lehetni. Tantárgy-pedagógiai útmutató és feladatgyűjtemény az anyanyelv oktatásához a kárpátaljai magyar iskolák 5–9. osztályában*. Budapest, 111 p.
- Beregszászi, A. (2014a). Új témák, változó szemlélet. Az anyanyelvi nevelés új iránya a kárpátaljai magyar középiskolákban. [In:] *Anyanyelv-pedagógia* 1. URL: <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=504> (2021. január 04.)
- Beregszászi, A. (2014b). Új tendenciák a kárpátaljai magyar anyanyelvi nevelésben a tantervek, a tankönyvek és a tankönyvírás tapasztalatainak tükrében. [In:] Vančo, I. & Kozmács, I. (szerk.) *A kisebbségi magyar nyelvtanítás kihívásai a 21. század elején*. Nyitra, pp. 31–46.
- Beregszászi, A. (2016). Defficles nugae. Terhes semmiségek a középiskolai magyar nyelv tantervben. [In:] Hires-László, K. (szerk.) *Nyelvhasználat, kényelvűség. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból II*. Ungvár, pp. 209–218.
- Beregszászi, A. & Dudics Lakatos, K. (2019). Utak és tévutak az anyanyelvi nevelésben a kárpátaljai magyar középiskolákban. [In:] Csernicskó, I. & Márku, A. (szerk.) *A nyelvészet műhelyeiből: Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból*. V. Ungvár, pp. 150–164.
- Danczi, A. (2011). Nyelvjárási háttérrel az iskolában. [In:] *Anyanyelv-pedagógia* 4. URL: <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=315> (2021. január 04.)
- Dudics, K. (2014). „A tanár belátására, lelkiismeretére van bízva”: Pedagógusok a nyelvjárásokról. [In:] Beregszászi, A. & Hires-László, K. (szerk.) *Meszelt falakon túl: Születésnap-i köszöntő kötet Kótyuk István tiszteletére*. Beregszász, pp. 69–75. URL: [http://kmf.uz.ua/hun114/images/konyvek/Kotyuk\\_meszelt\\_falak.pdf](http://kmf.uz.ua/hun114/images/konyvek/Kotyuk_meszelt_falak.pdf) (2021. január 04.)
- Dudics Lakatos, K. (2017). Nyelvek, nyelvváltozatok – kárpátaljai magyar pedagógusok. [In:] Hajba, R. & Tóth, P. (szerk.) *A véges végtelen : Tanulmányok Vörös Ferenc 60. születésnapjára*. Szombathely, pp. 47–57.
- Gazdag, V. (2017). *Szláv elemek a kárpátaljai Beregszászi járás magyar nyelvjárásaiban*. Doktori disszertáció. ELTE BTK, 225 p.
- Gazdag, V. (2018). *Segédkönyv a szláv-magyar nyelvi kapcsolatok tanulmányozásához*. Ungvár ; Beregszász, 185 p.
- Gazdag, V. (2019a). A kárpátaljai magyar nyelvjárások különfejlődéséről az államnyelvi kölcsönszavak fényében. [In:] *Magyar Nyelvjárások*, 57, pp. 101–121.
- Gazdag, V. (2019b). Ukrán kölcsönszavak a kárpátaljai magyar nyelvhasználati színtereken. [In:] Balla, E., Bárány, E., Csonka, T., Gazdag, V. & Stefuca, V. (szerk.) *Ukrainisztika Magyarországon és a határon túl / Україністика в Європі та поза її межами*. Nyíregyháza, pp. 47–54.
- Jánk, I. (2019). Lingvicsizmus a Kárpát-medence négy országának gyakorló és leendő magyartanárainál. [In:] *Magyar Nyelvőr*, 143, pp. 31–45.
- Kiss, J. (1995). Társadalom és nyelvhasználat. [In:] *Szociolingvisztikai alapfogalmak*. Budapest, pp. 134–149.
- Kiss, J. (1997). Nyelvi attitűd. [In:] Dr. Sipos József (főszerk.). *Pannon enciklopédia*. Budapest, pp. 321.
- Kiss, J. (1998). A nyelvjárásokhoz és a köznyelvhez való viszonyulás: attitűdváltozások a magyar nyelvközösségben. [In:] Zoltán, A. (szerk.) *Nyelv, stílus, irodalom. Köszöntő könyv Péter Mihály 70. születésnapjára*. Budapest, pp. 315–317.
- Kontra, M. (2019). *Felelős nyelvészet*. Budapest, 287 p.
- Kótyuk, I. és mtsai (2005). *Magyar nyelv 5–12. osztály*. Tanterv a magyar tannyelvű iskolák számára. Csernyivci, 155 p.
- Lakatos, K. (2007). Kárpátaljai magyar iskolások és pedagógusok nyelvjárási attitűdjéről. [In:] Gutmann, M. & Molnár, Z. (szerk.) *V. Dialektológiai Szimpozion*. Szombathely, pp. 156–163.
- Lakatos, K. (2009). Kárpátaljai pedagógusok és a nyelvjárások (Egy fölmerés tanulásaiból). [In:] Borbély, A., Vančóné Kremmer, I. & Hattyár, H. (szerk.) *Nyelvideológiai, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest ; Dunaszerdahely ; Nyitra, pp. 423–430.
- Lakatos, K. (2010). *Kárpátaljai magyar iskolások nyelvi tudata és attitűdje*. Doktori értekezés. Budapest, 222 p.
- Parapatics, A. (2016). Tények és tapasztalatok a dialektológiai ismeretek tanításáról. [In:] Czetter, I., Hajba, R. & Tóth, P. (szerk.) *VI. Dialektológiai Szimpozion*. Szombathely ; Nyitra, pp. 509–517.
- T. Károlyi, M. (2002). A nyelvi tudatosság és attitűd vizsgálata a beregszászi főiskola hallgatóinak különböző csoportjaiban. [In:] P. Lakatos, I. (szerk.) *Mutatványok a hármasthatár menti nyelvhasználat kutatásából*. Nyíregyháza, pp. 135–144.
- Tóth, P. (2010). *Kárpátaljai magyar dialektológiai vizsgálatok*. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 229 p.

Tóth, P. (2015). A beregrákosi nyelvjárás hangtani és alaktani sajátosságairól. [In:] Bárh, M. J., Bodó, Cs. & Kocsis, Zs. (szerk.) *A nyelv dimenziói: Tanulmányok Juhász Dezső tiszteletére*. Budapest, pp. 235–241.

Tóth, P. (2016). A beregrákosi, nagydobronyi és kajdanói nyelvjárás gyökereiről. [In:] Czetter, I., Hajba, R. & Tóth, P. (szerk.) *VI. Dialektológiai Szimpozion*. Szombathely ; Nyitra, pp. 615–627.

Tóth, P. (2019). Gondolatok a kárpátaljai magyar nyelvjáráskutatás eredményeiről és időszerű feladatairól. [In:] Bódi, Z., Ferenczi, G. & Pál, H. (szerk.) *A magyar nyelvjárások a XXI. században – nyelvstratégiai megközelítésben*. Tanulmánykötet a Magyar Nyelvstratégiai Intézet által 2018. december 4–5-én rendezett konferencián. Budapest, pp. 469–496.

*Подано до редакції 26.03.2021 року  
Прийнято до друку 07.05.2021 року*